

SUBTIEL KLEUREN MET LEDLICHT

BEWERKELIJKE LEEGTE

Hoe belicht je een stuk zonder decor? Voor *Uit het leven van marionetten* haalde Toneelgroep Amsterdam verschillende led-oplossingen uit de kast. "De subtiliteit die we zochten konden we niet met conventioneel licht bereiken." | TEKST: COEN JONGSMA |

De voorstelling *Uit het leven van marionetten* van Toneelgroep Amsterdam is de eerste toneelregie van filmregisseur Nanouk Leopold. Als locatie voor het drama kozen Leopold en haar vaste vormgever Elsje de Bruijn een volstrekt lege ruimte, opgebouwd uit een grijze betonnen vloer van 18 millimeter dikke mdf-platen van 60 kilo per stuk, omgeven door een rondhorizon van drie stukken opzicht operafolie van 11 meter hoog en in totaal 45 meter lang. Er staat geen enkel decorstuk op het toneel. In deze grote grijswitte leegte bestaat de vormgeving voornamelijk uit licht. Daarvoor was de Engelse lichtontwerper James Farncombe aangetrokken.

Om dit 'kaal en leeg' in het theater tot stand te brengen neemt het gezelschap twee volle trailers materiaal mee. Ook naar de maatstaven van TA is het een bewerkelijke voorstelling. De bouw van de reisvoorstellingen begint om acht uur 's

ochtends, met een zevenkoppige bouwploeg, waar nog eens vijf technici van de avondploeg bij komen. Het immense horizontale plooiloos ophangen nadat het lange tijd in Amsterdam boven de hellende vloer van de Stadsschouwburg had gehangen vormde daarbij een tijdrovende uitdaging.

Reconstructie

In het door Ingmar Bergman geschreven stuk wordt de hoofdpersoon Peter Egerman gekweld door de angst dat hij op een dag zijn vrouw Katarina gaat vermoorden. Dat gebeurt uiteindelijk niet. Maar bij een prostituee die hem aan zijn vrouw doet denken gaat hij door het lint. Hij verkracht en vermoordt haar. Hoe kwam hij daartoe? Over die vraag gaat het stuk. Egerman, gespeeld door Eelco Smits, is gedurende de hele reconstructie op toneel. Hij wordt daar bezocht door

"De leds zijn RGB, maar we gebruiken ze alleen in verschillende tinten koelwit. Ze hebben daarin allemaal net een andere kleur, dat is er ook mooi aan."

FOTO: HENRI VERHOEF

verblinden, dus dat hebben we toch anders gedaan." In plaats van tl's hangen er *rods* van Kinetic Lights. Dat zijn ronde buizen van gezandstraald pyrasied, met aan de buitenkant een smalle aluminium strip waarin leds zijn gemonteerd, ze hebben een afstralingshoek van 330 graden. De buizen hangen in een hoek van 45 graden gericht op de toneelrand, zodat ze voor het publiek de meeste opbrengst hebben en de strip buiten beeld blijft. Tezamen vormen de buizen een plafond, dat twee keer in de voorstelling naar beneden komt. "De leds zijn RGB, maar we gebruiken ze alleen in verschillende tinten koelwit. Ze hebben daarin allemaal net een andere kleur, dat is er ook mooi aan." De buizen hangen aan dunne staalkabeltjes, langs een ervan loopt een voedingsdraad. Die hebben een maximale kabel lengte van tien meter. Omdat de rondhorizon elf meter hoog is en de kap van de Amsterdamse Stadsschouwburg, waar het stuk in première ging, achttien meter hoog is, werd ook het inchangeren van de buizen marionettenwerk. Er was maar zeven meter vrije ruimte beschikbaar. Om de trekken laag genoeg te krijgen én uit zicht te kunnen hijsen moest er dubbel worden getrokken: een trek met de drivers vast op 11 meter, en in de trek ernaast een katrol.

Controle over de kleuren

Voor de aanlichting van die horizon kozen de belichters aanvankelijk conventioneel licht. "Maar de subtiliteit die we zochten konden we daar niet mee bereiken. We hebben toen ledspots gehuurd, ETC Lustrs met cyc-adap-

zijn vrouw, zijn moeder, een vriend en een psycho-analyticus. Degenen die aan de draadjes van zijn noodlot trekken komen in levende lijve langs, maar verschijnen ook als verstilde monochrome portretten op het horizontodoek en op een kleiner scherm dat in en uit wordt getrokken.

Rondschijnende tl-buizen

Een uur voor het avondeten is het rustig op het toneel van de Stadsschouwburg Utrecht. De voorstelling van vanavond is de tweede in Utrecht en de laatste van een korte tour. Boven het toneel hangen meer dan dertig buizen wit licht. "De ontwerpers wilden heel graag rondschijnende tl-buizen, die zouden werken als speellicht en als omgevingslicht", zegt belichter Sander van Elteren. "Maar ja, wil je deze buizen als speellicht gebruiken dan moeten ze zo hard branden dat ze het publiek

"Af en toe zorgde de mix van led-, gasontlading- en halogeenlicht voor wat blurry situaties"

ter." Die bieden meer controle over de kleuren op de horizon. "Volgens de specificaties kunnen ze zes meter overbruggen, maar bizar genoeg zijn ze ook dekkend op de elf meter van onze horizon. Het is prettig dat ze niet zo groot zijn, maar het grote voordeel zit natuurlijk wel in het maken van verza- >>

Materiaallijst licht

- 33 Kinetic Lights Rod, RGB led-tubes
- 20 ETC Source Four LED Lustr Cyc
- 4 SGM G-Wash, led moving head
- 3 Clay Paky Alpha Profile 1500
- 5 Vari-Lite 1100 AS
- 10 Lupolight Superlight 3000

"De subtiliteit was niet alleen nodig voor de sfeer op toneel, maar ook voor het aanpassen van de kleur aan de tint van de video's."

FOTO: HENRI VERHOEF

digde kleuren en het gemak waarmee je vanaf de tafel kunt mengen. Van mosterdgroen naar diepblauw, je hebt de hele regenboog tot je beschikking. De subtiliteit was niet alleen nodig voor de sfeer op toneel, maar ook voor het aanpassen van de kleur aan de tint van de video's."

"Er zitten wel duizend instelmogelijkheden op de lamp. Ik gebruik ze op de meest basale manier door te mengen met de zeven kleuren en daarin steeds keuzes te maken. Ik vind het niet prettig als de lamp er op eigen houtje een oranje zweem in stopt om het op halogeenlicht te laten lijken. Led is geen vervanging van halogeen. Het heeft z'n eigen eigenschappen. Net als een HMI. Op het licht is ook wel wat aan te merken, aan de zijkanten geven ze een v-vormige veeg strooilicht, maar dat zie je alleen als je ze solo aanzet. Het front- en toplicht kaatst via de vloer ook op de horizon. Licht is zelden het licht van één lamp."

Tot het vaste instrumentarium van TA behoren de vier SGM's G-Wash, die hangen boven het speelvak om accenten aan te brengen in het totaal. De SGM's zijn 1200 Watt moving ledspots met high power RGBY-leds. "Het licht wat daaruit komt is vergelijkbaar met een 2,5 kW HMI-fresnel, maar dan makkelijk te dimmen, te kleuren en te focussen." Vanuit de portaalbrug beschijnen tien Lupolights het toneel. "Die zitten eigenlijk ook wel in elke voorstelling", zegt Van Elteren. "Dat

zijn hele koude, 8000 Kelvin lichtbakken met PL-buizen. Vrijwel elke ontwerper die ze bij ons ziet wil ze gebruiken."

Alert blijven

Voor aanvang schuift Van Elteren de standen door. "Dit is wat we het James Turrell-effect noemen: in een groot paars totaal staat er een speciaaltje in cyaan op Eelco. Op het moment dat hij uit dat totaaltje loopt wordt hij nog paarser, omdat je oog een poosje overvoerd is met cyaan." Het is vergelijkbaar met het trucje van de rode kikker met een stip, waardoor je op de volgende bladzij een groene kikker ziet, die er niet is. Dit effect werkt natuurlijk het sterkst voor het publiek vooraan, dat vrijwel geheel omsloten is door de horizon.

Dat het licht op de horizon zo subtiel vanaf de lichtcomputer gekleurd kon worden was een uitkomst bij het monteren van deze voorstelling. "Af en toe zorgde de mix van led-, gasontlading- en halogeenlicht voor wat *blurry* situaties", zegt van Elteren, "dus daar moet je wel alert op blijven." Ook het programmeren van snelle overgangen wordt er bij het gebruik van diverse soorten licht niet eenvoudiger op. Led en gasontlading gaan hard uit, conventioneel heeft een nagloeitijd en niet alle dimmers hebben dezelfde curve. "Om een goede blackout te maken moet je met tienden en honderdsten van seconden programmeren." <<

Zwaar lichtobject

Aan het eind van de voorstelling komt er een lichtobject naar beneden. Een stalen frame dat bijna net zo breed is als het toneel, met twaalf vierkanten van 'echte' tl-buizen in blauw en groen. Dat is het decor waarin de moord op de prostituee plaatsvindt. Het zakt naar beneden aan een samenstelsel van meerdere trekken en een eigen lier die

rechts op het zijtoneel staat, op een frame met 900 kilo contragewicht.

De ruimte die dit object inneemt zorgt voor een onderbreking in het patroon van de ledbuizen. Van Elteren: "Om die ruimte op te vullen hadden we een soort uithouder op een trek gemonteerd. Het luisterde nogal nauw, want de trekken bewegen op maximale snelheid, en het is vol in de kap. Het ophangen van dat ene buisje was

bij het reizen een heel project. Maar het is ook jammer om het weg te laten."

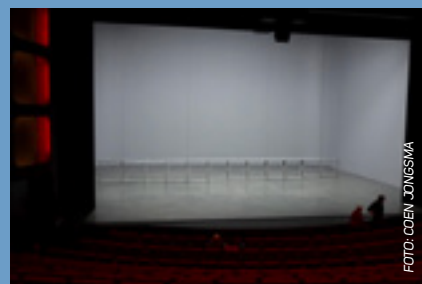

FOTO: COEN JONGSMA